

Én – lét - Abszolútum III.

Hegel szellemfilozófiájának néhány alapfogalma

- Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) német filozófus. Stuttgartban született. Tübingenben tanult filozófiát, teológiát. Jénában magántanár, később gimnáziumi rektor és filozófiatanár Nürnbergben. 1816-tól egyetemi tanár (Heidelberg, Berlin).
- Fő művei: A szellem fenomenológiája, A logika tudománya, A filozófiai tudományok enciklopédiájának alapvonalai, A jogfilozófia alapvonalai, Előadások a világtörténet filozófiájáról, Esztétika
- Előzmények: Fichte: szubjektív idealizmus, Schelling: Objektív idealizmus.

- Hegel szerint a meghasonlottság a filozófia iránti szükséglet forrása.
- Bírálja Kant transzcendentális filozófiájának kiindulótételeit.
- „De a megismerés vizsgálata nem történhetik másképp, csak a megismerés útján; ezt az úgynevezett szerszámot megvizsgálni nem egyéb, mint azt megismerni. Megismerni akarni azonban, mielőtt megismerünk, éppoly képtelen, mint ama skolasztikusnak bölcs szándéka, aki *úszni* akar tanulni, *mielőtt a vízbe merészkedik.*” (Enciklopédia)
- Probléma: előfeltételezni kell az ént, hogy az reflektálhasson önmagára.

- Hegel az **ellentmondásokból** indul ki. Ez a **filozófiában** is jelen van (pl. szubjektum – objektum, szellem – természet, véges – végtelen, szabadság – szükségszerűség, hit – értelem), de a **történelmi valóságban** (francia forradalom), az **egyéni életben** (pl. egyén – közösség, privát – nyilvános) is.
- „Meggzűntetni az effajta megszilárdult ellentéteket – ez az ész egyetlen érdeke.”
- Az **ész feladata**, hogy **közvetítsen az ellentétek között, megszüntesse azokat.**
- Az abszolút tételezése egy ellentmondás tételezését jelenti, ami kimutatandó.

A dialektika módszere

- Tézis – antitézis – szintézis (a tézis és az antitézis megszüntetve-megőrzése).
- Azáltal, hogy tételezek valamit (tézis) szembeállítom valamivel (antitézis).
- Pl. **A-val együtt A ellentétét is tételezem A-t szembeállítom egy nem-A-val.**
- Mivel nem-A is lényegileg hozzátartozik A meghatározásához, **kölcsönösen feltételezik** egymást és így részesednek az abszolútumban.
- „A dialektikus mozzanat ilyen véges meghatározások önmegszüntetése s átmenésük az ellentétükbe.”

- Egy tézist az antitézise határol le és határoz meg. **A tézis az antitézis révén ismeri meg saját határát.**
- Ezzel a felismeréssel az eredeti tézis elmélyítéséhez jutunk el, a **két ellentétes állítás szintézisében**. Ezek megszüntetve-megőrződnek hármias értelemben:
  - Mint tagadás („megszüntettetett)
  - Mint megőrzés („megőrzött”)
  - Mint magasabb fokra emelés („felemelt”).
- Innen halad a folyamat tovább. A gondolkodás dialektikusan halad előre. Az össz folyamat végén áll az abszolútum. Gondolkodásunk önmozgása és a valóság önmozgása hasonló folyamat.

A szellem fenomenológiája (1807)

- A szellem fejlődését mutatja be Hegel a tudat legalacsonyabb fokától a legmagasabbig.
- Az egész világfolyamat a szellem dialektikus önkibontakozása.
- A szellem fejlődése három szinten megy végbe: a tudat, az öntudat és az ész szintjén.
- **A tudat:** az egyszerű tapasztalat, a **közvetlen tudás, a lét szemlélődő megismerése.** A tudat számára „magánvaló” dolgok jelennek meg. Vágy megjelenése: az ember önmaga tudatára ébred. A vágy csillapítása: a tárgyat, mint egy nem-ént lerombolunk és megváltoztatott formában elsajátítunk.

■ Öntudat

A tudat önmagát öntudatként ismeri meg. De csak akkor az, ha egy másik tudat is elismeri.

Az öntudatnak alapvető célja az elismertetés.

■ Ész

A tudat és öntudat megszüntetve megőrzése a észben.

A szubjektív ész álláspontja átcsap az objektív szellem egyedek fölötti, közösségi alakzatainak szemlélésébe: erkölcs, jog, történelmi folyamat.

Az ész és a szellem dialektikája végül a valláshoz vezet. A kinyilatkoztatott vallás (kereszténység) az abszolút szellem önmagáról való tudása.

Ez teszi lehetővé az abszolút tudásként értelmezett filozófiát.

A logika tudománya (1812-16)

- Az ontológiai és a transzcendentális reflexió ellentétének meghaladása. A logika tudománya egyben (Arisztotelészhez kapcsolódva) ontológia, illetve (Kant nyomán) transzcendentális logika.
- Hegel: a logikában az **isteni logoszban rejlő ideákat** fejti ki (visszanyúlva az újplatonikus rendszer gondolatához).
- Összetett kategóriaszerkezet, amely elvezet a puszta lét üres meghatározottlanságától az **abszolút eszméhez**, amelyben **megszüntette-megőrződik az eszmék sokfélesége.**
- A logika abszolút eszméje is **csak a fogalom szerinti abszolútum.** Valóságos abszolútum azáltal lesz, hogy külsővé-idegenné válik, **létezését ad önmagának**, amennyiben átmegy egy vele ellentétesbe. A logika tudományának **át kell lépnie a természet filozófiájába.**

Enciklopédia (1817)

- A természet filozófiájának kifejtése az Enciklopédia második kötetében található.
- A dialektikus közvetítő folyamat a mechanikától a fizikán (és kémián) a szerves anyagok tudományához vezet.
- **A természetnek a logikában előzetesen meghatározott értelme abban áll, hogy a természetben, az emberben megjelenik a szellem, és így az eszme visszafordulhat a másleútból önmagába.**
- A természetfilozófia átvezet a szellemfilozófiába.

- A szellem filozófiájának kifejtése: Enciklopédia, III. kötet.
- A szellemfilozófia három részből áll. A szubjektív, az objektív és abszolút szellem filozófiájából.
- **A szubjektív szellem filozófiája**

Az ember egyedi szellemi tevékenységének általános jellemzői.

- **Antropológiai szakasz:** a lélek fogalmának kifejtése.
- **Fenomenológiai szakasz:** tudat, öntudat, ész dialektikája.
- **Pszichológiai szakasz:** a szabadság, a szabad szellem.

A szellem lényege a szabadság.

■ Az objektív szellem filozófiája

A szabadság létezését teremti magának, a megvalósuló szabadság birodalmát.

- A családban, a társadalomban és az államban megvalósuló moralitás, erkölcsiség, jog. Ez részletesen **A jogfilozófia alapvonalai** c. művében fejti ki Hegel.
- Világtörténelem. A világszellem korszakonként változó történeti alakzataiban haladás megy végbe a „szabadság tudatában”. **Előadások a világtörténet filozófiájáról** c. mű.

■ Az abszolút szellem filozófiája

- Az abszolút szellem a maga más létében szellemnek tudja önmagát, objektívációiban egyszersmind önmagánál van.
- Művészet: valami tárgyihoz kötődik.
- Kinyilatkoztatott, abszolút vallás: meghaladja ezt a korlátozást, nem kötődik külső természeti tárgyhoz.

Abszolút vallás: kereszténység.

Szentháromság tan: Atya (abszolút eszme), Fiú (az eszme külsővé-idegenné válása a természet és az emberlét másságában), Szentlélek (az eszme önmagába való visszafordulása a külsővé-idegenné válásból)

- Filozófia: az abszolút vallás beteljesedése, Isten gondolatainak a gondolása. A szellem öntudatának legmagasabb formája.

- Hegel nézetei nagy hatást fejtettek ki.
- Sokan kritizálták is rendszerfelfogását. Hegel filozófiájának elutasítása: Schopenhauer, Kierkegaard, Nietzsche.

Karl Marx (1818-1883)

- Hatással van rá Hegel filozófiája. Rendszeréből „kimetszi” a szellem filozófiáját: „a feje tetejéről a talpára állítja”. **Történelmi materializmus.**
- Marxnál a **termelés (az anyagi, gazdaság alap) lép az abszolútum helyére.**
- **Alap és felépítmény: A kulturális képződmények,** amelyekben az emberi szellem objektiválódik (filozófia, vallás, művészet, morál, jogrend) **egy ideológiai felépítménybe rendeződnek, amely az anyagi alaptól függ.**

- **Az anyagi alap** az emberek **tényleges életviszonyait, munkavégzésük körülményeit** jelenti. Ezt elsősorban két tényező határozza meg:
  - **A termelőerők állapota** (az adott társadalom gazdasági, technikai fejlettségének szintje).
  - **A termelési viszonyok** (azok a tulajdon- és hatalmi viszonyok, melyekből a társadalom osztályszerkezete felépül).
- Az ideológiai felépítmény Marx szerint a gazdasági alapstruktúra visszatükrözése. Az **emberi szellem kulturális képződményei a gazdasági, anyagi alaptól függenek**, annak szellemi leképeződéseként ragadhatók meg.
- Marx: „Nem a tudat határozza meg az életet, hanem az élet határozza meg a tudatot”.

- **Az anyagi-gazdasági alap: egyén feletti kollektív valóság.** Az emberi nem társadalmi termelési folyamata. Az ember termel és közben önmagát is létrehozza.
- **Uralkodó ideológia:** mindig az uralkodó osztály ideológiája. Törekvése: a fennálló uralmi viszonyokat igazolni, állandósítani.
- Az **anyagi-gazdasági alap eltorzult, osztályellentétek:** ezek abból adódnak, hogy a termelési eszközök **magántulajdonban** vannak.
- A termelési viszonyok kezdetben megfelelnek a termelőerők adott állapotának. A **termelőerők** (munkaeszközök, gépek) **fejlődésével ellentmondásba kerülnek a változatlan termelési viszonyokkal.** Ellentmondás: pl. iparosodás-feudális termelési viszonyok.
- Az ellentmondások **forradalmakhoz** vezetnek. Az anyagi alap megváltoztatásával átalakul a szellemi felépítmény. Proletáriátus: a világtörténelem utolsó osztálya. Feladata az osztály nélküli társadalom megteremtése.

Meghatározó 20. századi gondolkodók nézeteinek néhány alapfogalma

Wittgenstein filozófiája

- **Ludwig Wittgenstein** (1889-1951) osztrák filozófus. Berlinben, Cambridge-ben tanult. Matematikával, filozófiával foglalkozik. Az I. világháborúban önkéntes katona. Ekkor írta a Tractatust, de később jelent meg. Volt néptanító, kertész, majd egyetemi tanár Cambridge-be. A II. világháborúban beteghordozó, ill. laborasszisztens.

Utána visszatért Cambridge-be. De nem sokáig maradt itt, három év után lemondott a professzori állásáról és teljes visszavonultságban élt.

Fő művei: Tractatus logico-philosophicus (Logikai-filozófiai értekezés, 1921), **Filozófiai vizsgálódások** (a halála után, 1953-ban jelent meg).

Tractatus

- Egyszerű, pontos nyelvezet. Számozott tételekből álló könyv (7 fő tétel).
- Wittgenstein Russel logikai atomizmusából indul ki.

Tények

- **„A világ tények és nem dolgok összessége.”**
- „Aminek esete fennáll, a **tény**, nem más, mint a **körülmények megléte.**”
- **„A körülmény tárgyak** (objektumok, dolgok) **kapcsolata.**” „Minden dolog lényegéhez tartozik, hogy körülmény alkotórésze lehet.”
- A **logika a körülmények lehetőségét vizsgálja**, s azt mutatja meg, hogy melyek a lehetséges körülmények, és melyek a nem lehetségesek.

Megismerés, gondolat

- Minden megismerés leképezés. A megismerés azáltal lehetséges, hogy a logikai valóság kettős: a valóság formája (a körülmények formális lehetősége) és a leképezés formája (a gondolat formája).
- Aminek minden képben közösnek kell lennie a valósággal avégett, hogy azt egyáltalán (akár helyesen, akár hamisan) leképezhesse, az a logikai forma, azaz a valóság formája.
- „A tények logikai képe a gondolat.”
- „Az igaz gondolatok összessége a világ egy képét alkotja.”

Kijelentés

- „A kijelentésben a gondolat érzékileg felfogható módon jut kifejezésre.” „A kijelentés a valóság egy képe.”
- Minden értelmes kijelentés két mozzanatból áll.
  - A logikai formából, amely egyszerismind a valóság formája is.
  - Jelekből, melyek a gondolatban leképezett tárgyat képviselik.
- Úgy is mondhatjuk, hogy minden értelmes kijelentés a következőket tartalmazza:
  - Empirikus fogalmakat (kifejezéseket, amelyek a dolgokat jelölik).
  - Logikai funkciókat (amelyek az empirikus fogalmakat összekapcsolják).

- **„Az igaz kijelentések összessége** az egész természettudomány (vagy a természettudományok összessége).”

A filozófia feladata

- Wittgenstein szerint **a filozófia nem tan és tudomány,** hanem **a természettudományok szolgálóleánya.** **Feladata: a természettudományos nyelv logikai elemzése.**
- „A filozófia a természettudomány vitatható területét határolja el.”
- „Körül kell határolni a gondolhatót és ezáltal a nem-gondolhatót is.”
- **„A filozófia jelezni fogja a kimondhatatlant azáltal, hogy világosan ábrázolja a megmondhatót.”**

- **„Mindazt, amit egyáltalán gondolni lehet, világosan lehet gondolni.** Mindazt, amit ki lehet fejezni, világosan lehet kifejezni.”

A nyelv

- Az elgondolható, ami természettudományosan vizsgálható. **Az elgondolhatóság határa egybeesik a tényeket (az empirikus tényeket) leképező nyelv határával.**
- **„Nyelvem határai világom határait jelentik.”**

A megismerő szubjektum

- Felvetődik a **tapasztalatnak a szubjektumban rejlő feltételeit firtató** énéfilozófiai, transzcendentális kérdés.
- A szem és a látótér viszonya. A látótér foglalatja mindannak, amit a szem lát, maga a szem azonban sohasem található benne. Előfeltétele, alapja, határa a látótérnek.
- Ugyanígy: megismerésünk valamennyi empirikus tárgya egy megismerő szubjektumot feltételez, amelynek számára adott. De ez nem fordul elő a számunkra a tapasztalatban empirikus és objektív módon adott valóságban.
- „A szubjektum nem tartozik a világhoz, de ő a világ határa”

A világ értelméről és az értékekről

- „A világ értelmének a világon kívül kell lennie. A világban minden úgy van, ahogy van, és minden úgy történik, ahogy történik; *benne nincs semmiféle érték,* és ha lenne is, nem lenne semmi értéke.” „Ha van érték, amelynek van értéke, akkor ennek minden történésen és így-léten kívül kell lennie. Mert *minden történés és így-lét véletlenszerű.*”
- *„Milyen a világ – ez a felette álló számára teljesen közömbös. Isten nem nyilatkozik meg a világban.”*

- „A tények mind csak a feladathoz tartoznak és nem a megoldáshoz.”
- „Nem az a misztikum, hogy milyen a világ, hanem az, hogy van.”
- „Egy olyan felelethez, amelyet nem lehet kimondani, nem lehet kimondani a kérdést sem.”
- „A *rejtély* nem létezik. Ha egy kérdést egyáltalán fel lehet tenni, akkor meg is *lehet* válaszolni azt.”
„Kétségtelenül létezik a kimondhatatlan. Ez megmutatkozik, ez a misztikum.”
- A filozófia klasszikus kérdései (világ, lélek, Isten, szabadság) megmutatkoznak, de kimondhatatlanok: sem kérdés, sem válasz nem fogalmazható meg velük kapcsolatban.
- „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.”

- Wittgenstein nézetei nagy hatással voltak a neopozitivisták iskolára, az ún. **Bécsi Kör** filozófusaira. **Logikai empirizmus, radikális szcientizmus.**
- **Csak az egzakt természettudományok az igazi tudományok.** Ezek módszerét követve az összes többi tudományt át kell alakítani egyetlen egységtudománnyá.
- **Rudolf Carnap** a Bécsi Kör filozófusa: egy mondat akkor értelmes,
  - ha nem fordulnak elő benne értelmetlen szavak (olyanok, amelyeknél nem adható meg empirikus ismertetőjegy), illetve ha
  - szintaktikailag korrekt.

- Carnap: **a metafizikai kijelentések értelmetlenek**, mert értelmetlen szavak találhatók benne (pl. abszolútum, isten). Ezekhez nem rendelhető semmiféle verifikációs (igazolási) módszer.
- **A neopoztizmus kritikája: egy leszűkített tudományfogalmat ad** és értelmetlennek minősít mindent, ami ennek nem felel meg.
- **Karl Popper: a természettudományok egyetemes tételek** formájában fogalmazzák meg a természeti törvényeket, ezek azonban **nem verifikálhatók empirikus módon**. Pl. „A réz vezeti az elektromosságot”. Ezt nehéz igazolni, mivel az összes réznek csupán a töredékét ellenőrizték ebből a szempontból.
- Popper: nem az empirikus igazolhatóság (verifikálhatóság), hanem **az empirikus cáfolhatóság (falszifikálhatóság) különbözteti meg egymástól a természettudományos és metafizikai kijelentéseket**. A természettudományos tételek megfigyelés alapján hamisnak bizonyulhatnak. A metafizikai tételek viszont empirikusan nem cáfolhatók, ezért értelmetlenek.

Wittgenstein Filozófiai vizsgálódások című könyve

- A korai Wittgenstein, illetve a Bécsi Kör filozófusai: a formális logika eszközeivel kifejleszthetnek egy mesterséges, formalizált nyelvet. Ez megszüntethetné a köznapi nyelv pontatlanságait, többértelműségét.

- Ez csak akkor kivitelezhető, ha gondolatok a legteljesebb pontossággal képezik le a tényeket, illetve a fogalmak (kifejezések) teljesen megfelelnek a dolgoknak.

- Wittgenstein késői művében viszont arról ír:

Az élő nyelvben lehetetlen elszakítani egymástól a kifejezések jelentését és használatát. A nyelvi jelek jelentése nincs egyszer és mindenkorra rögzítve, hanem a különböző szövegösszefüggésekben „cseppfolyóssá” válik.

- A kifejezések jelentése attól függ, hogyan használják egy konkrét nyelvben. **Ideális nyelv nincs, vissza kell térnünk a köznapi nyelvhez.**
- Hogy miként használnak egy kifejezést valamely nyelvben, azt az illető nyelv **grammatikája** mutatja meg. Ez a nyelv szabályait foglalja magában.
- „**A grammatika** leírja a szavak használatát a nyelvben. **Hasonlóképpen viszonyul tehát a nyelvhez, mint egy játék leírása – a játékszabályok – a játékhoz.**”
- Wittgenstein **nyelvjátékokról** ír. „Egy «nyelvjáték» rendszerint **nyelvi megnyilatkozások egymásra következéséből áll,** emellett még **meghatározott külső helyzetek** s többnyire **egyéb cselekvések** is tartoznak hozzá.”

- Nyelvjáték pl. az amikor valaki mesét mond, viccet mesél, előadást tart. Mindegyiknek megvan a maga grammatikája (játékszabálya).
- **Aki belép egy nyelvjátékba egy életformába is belép.** A nyelv életforma, végső valóság. „*A nyelv közegében történik minden.*”
- „**A filozófia feladata** nem az, hogy ideális nyelvet teremtsen, **hanem az, hogy a meglévő nyelv használatát tisztázza.**” (Philosophische Grammatik)
- A filozófia lingvisztika. **Az ún. filozófiai problémák álproblémák,** tévutak: **a nyelv rossz használatából adódnak.**

Martin Heidegger filozófiája

- **Martin Heidegger** (1889-1976) német filozófus. Teológiát, filozófiát tanult. Freiburgban Edmund Husserl tanítványa, majd Marburgban professzor. 1927-ben jelenik meg *Lét és idő* c. nagy hatású műve. Visszatér Freiburgba, ahol rektor lesz, együttműködik a nácikkal 1933-ban. 1934-ben lemond hivataláról. 1945-től 1951-ig előadási tilalom alatt állt.
- Művei: *Mi a metafizika?*, *Lét és idő*, *Útjelzők*, *Tévtutak*

- Husserl tanítványaként **a fenomenológia irányzatához** kapcsolódik. Ez előfeltevéssmentes analízist jelent, a dolgok szembeszökő jellemzőinek elfogulatlan, részletező leírását jelenti.
- Heidegger: az **előfeltevéssmentességet megvalósíthatatlannak találja**: a kérdező ember kérdéseiben is önnön létének foglya.
- **Mi a metafizika?** című tanulmányának utolsó mondata, a fundamentumra irányuló kérdés: **„Miért van egyáltalán létező és nem sokkal inkább semmi?”**
- **Ezt a kérdést igyekeznek átugrani** a korok a népszerű filozofálásukkal, azzal, hogy mindenre magyarázatot adnak. Vagy a tudomány azzal a kijelentéssel, hogy a filozófia nem jó semmire.

Lét és idő (Sein und Zeit)

A lét értelmének kérdése

- Újból fel kell vetnünk a lét értelmének kérdését.
A lét kérdése ma feledésbe merült.
- A lét értelmének a kérdése az újkori filozófiában háttérbe szorult: a „lét” fogalma a legáltalánosabb és legüresebb fogalom, nem definiálható, ill. módszertani hiba rákérdezni.
- Heidegger szerint amikor azt mondjuk, hogy **a lét a legáltalánosabb fogalom**, nem jelenti azt, hogy a legvilágosabb, mert ez ma épp hogy a leghomályosabb fogalom.
- A görögöknél ez nem így volt. A lét szó üressége a nyelvhez, mint egészhez való hibás viszonyulás következményeként jelent meg.

- Van a létnek egy mindennapi érthetősége, de ez érthetlenségét bizonyítja: minden előfeltételezett létben talány rejlik.
- „Az, hogy eleve létmegértésben élünk, és hogy ugyanakkor a lét értelme homályba burkolódik, igazolja a »lét« értelmére irányuló kérdés megismétlésének elvi szükségszerűségét.”
- Végre megfelelően fel kell tenni a kérdést.
- Kidolgozandó kérdés:
  - A kérdezett: a lét, ami a létezőt, mint létezőt meghatározza.
  - Rákérdezett: a lét értelme.
  - Kikérdezett: a létező.
- A lét kérdésének kidolgozása annyit jelent, hogy egy létezőt létében áttekinthetővé tesszük. Ez a létező magá a kérdező.

Jelenvalólét

- A kérdésre adott válasz nem valamilyen levezetés, hanem az alap felmutató hozzáférhetővé tétele.
Fundamentálonológia: az egyetlen, amelyből az összes többi ontológia eredhet. A jelenvalólét egzisztenciális analitikája.
- A létre vonatkozó kérdés megválaszolásánál mindig oda kell gondolni **az embernek létéhez való viszonyát** is, tehát azt a módot, ahogy **az ember a létét megragadja**.
- Az ember úgy tekint önmagára, mint létezőre a létező egészének közepette. A létezők közül csak az ember képes elgondolkodni önmagáról, világban való helyéről: **mint kérdező kitüntetett**.
- A kiinduló fogalom a **jelenvalólét (dasein)**. Az emberi létezés.

- A jelenvalólét valamilyen módon és valamennyire kifejezetten megérti magát létében (létében létviszonya van e léthez).
- **„A létmegértés a jelenvalólét egyik létmeghatározottsága.”**
- **„Magát a létet, amelyhez a jelenvalólét így vagy úgy viszonyulhat és mindig viszonyul is, egzisztenciának nevezzük.”**
- **„A jelenvalólét mindig egzisztenciájából érti meg magát.”**
- Az amiből a jelenvalólét egyáltalán valami létet (kifejtetlenül ugyan) megért és értelmez: **az idő**. Ez minden létmegértés és létértelmezés horizontja.

A jelenvalólét mint világban-benne-lét, a gondoskodás

- **A jelenvalólét „világban-benne-lét”.** Otthonosan vagyunk a világban. Soha nincs világ nélküli puszta szubjektum.
- „Mivel a jelenvalóléthez lényegszerűen a világban-benne-lét tartozik, ezért a **világhoz viszonyuló léte a dolog lényegét tekintve gondoskodás.**”
- „A világhoz fűződő kapcsolat felvétele csakis azért lehetséges, mert a jelenvalólét, amint van, világban-benne-lét.”
- „... a megismerés a jelenvalólét mint világban-benne-lét létmódusza, mely ontikusan ezen a létszerkezeten alapul.” Maga a megismerés előzetesen valamilyen eleve-a-világnál-léten alapul.
- **„A gondoskodásban utunkba kerülő létezőt eszköznek nevezzük.”**

A jelenvalólét mint együttlét, az akárki

- A világban benne-lét mindig másokkal való **együttlét** is. „A jelenvalólét világa **közös világ.**”
„Az együttlét egzisztenciálisan akkor is meghatározza a jelenvalólétet, ha egy másik faktikusan nincs kéznél, és nem érzékeljük.”
- **Az a létező, akihez a jelenvalólét mint együttlét viszonyul** nem a kézhezálló eszköz létmódjával rendelkezik, hanem maga is jelenvalólét. Erről a létezőről nem gondoskodunk, **ezt gondozzuk.**
- Ez az **egymássallét teljesen feloldja a saját jelenvalólétét** a „mások” létmódjában, úgy, hogy a mások a maguk megkülönböztethetőségében egyre inkább eltűnnek.

- Az **„akárki”** (das Man) tehermentesíti a mindenkori jelenvalóléte a maga mindennapiságában.
- „A mindennapiság létmódját az akárki írja elő, aki nem valaki meghatározott, **hanem mindenki**, habár nem összegként az.”
- Heidegger az akárki tulajdonképpeni diktatúrájáról ír. Ez az **átlagosságot** jelenti.
- **„Úgy élvezünk és szórakozunk, ahogy akárki élvez: úgy olvasunk, úgy ítélünk irodalomról és művészetről, ahogy *akárki* lát és ítél: **a „nagy tömegeből” is úgy vonulunk vissza, ahogy akárki visszavonul: „felháborítónak” találjuk, amit akárki felháborítónak talál.”****

Diszpozíció, hangulat, belevetettség

- „Amit *ontológiailag* **diszpozíciónak** nevezünk, az *ontikusan* a legismertebb és legmindennaposabb: **a hangulat**, a hangolt-lét.”
- „Hogy a hangulatok elromolhatnak és megváltozhatnak, csak azt jelenti, hogy **a jelenvalólét eleve hangolt.**”
- A hangulat a **jelenvalólétet szembesíti jelenvalóságának „hogy”-jával**, ami könnyörtelen titokzatossággal mered rá.
- A hangulatban megtapasztalható, hogy **minden jövőre irányuló törekvést megelőz a belevetettség**. Az, hogy ilyen adottságaim vannak, milyen környezetben élek. Ez a fakticitás: ez korlátozza a választható lehetőségeket.

Megértés

- **„A megértés a jelenvalólét saját lenni-tudásának egzisztenciális léte**, mégpedig úgy, hogy ez a lét önmagán feltárja, hogy hányadán áll önnön létével.” A diszpozíció a jelenvalólét belevetettségre utal, a megértés viszont az előttünk álló lehetőségekre utal.

Gond

- A gond a fakticitás mint belevettség, az egzisztencialitás mint kivetülés és az akárkinek való kiszolgáltatottság mozzanatának egységes létfelfogása. A gond a jelenvalólét struktúraegésze egész-voltának ontológiai megnevezése.

Szorongás

- A jelenvalólét menekül tulajdonképpeniségétől: az akárkibe való beleolvadás, menekülés önmaga előtt.
- A szorongás olyan diszpozíció, amely feltárja számunkra a jelenvalólét létét. Eltűnik az akárki mindennapos nyilvánosságának otthonossága.
- A szorongás: nem valamitől a világban, hanem magától a világban-benne-léttől.
- „A szorongás tárja fel eredeti és közvetlen módon a világot mint világot.”
- A jelenvalólétet létének tulajdonképpeniségére mint lehetőségre való szabad létével szembesíti, vagyis azzal, ami már eleve ő maga.

- Ha az ember szorong, akkor „hátfeszítő idegenséget” érez. „Ebben mindenekelőtt az a sajátos meghatározatlanság fejeződik ki, ahol a jelenvalóság a szorongásban van: a semmi és a sehol.”
- De ez egyúttal nem-otthon-létet is jelent.

A jelenvalólét mint halálhoz viszonyuló lét

- A halál mint a legsajátabb vonatkozás nélküli, meghaladhatatlan lehetőség mutatkozik meg, és a halálba való belevetettség a jelenvalólét számára a szorongás diszpozíciójában válik nyilvánvalóvá.
- **A nyilvánosság a halált, mint állandóan előforduló eseményt, mint „halálesetet” ismeri, az erre vonatkozó kimondott vagy többnyire visszafojtott „menekülő” beszéd azt mondja: „az ember a végén egyszer meghal, de ez bennünket egyelőre nem érint”.**

- „A halál elől való elfedő kísértés oly makacsul uralja a mindennapiságot, hogy az egymással létben a »közelálló« gyakran még a »haldoklóval« is elhítetik, hogy meg fog menekülni a haláltól, és hamarosan vissza fog térni gondoskodása tárgyát alkotó világának nyugodt mindennapiságába.”
- „Az akárki nem engedi, hogy bátran vállaljuk a haláltól való szorongást.”

■ Irodalom az 5-6. órához (felhasznált és ajánlott)

- Anzenbacher, Arno: *Bevezetés a filozófiába* (Cartaphilus Kiadó, 2001)
- Fürst, Maria: *Bevezetés a filozófiába* (1999)
- Hegel, Friedrich: *A szellem fenomenológiája* (Akadémiai Kiadó, 1979)
- Heidegger, Martin: *Lét és idő* (Osiris, 2004)
- Heidegger, Martin: *Mi a metafizika?* (In.: Martin Heidegger: „...költőien lakozik az ember” – válogatott írások-, T-Twins Kiadó/Pomeji, 1994)
- Wittgentsein, Ludwig: *Logikai-filozófiai értekezés* (Atlantisz, 2004)
- Wittgentsein, Ludwig: *Filozófiai vizsgálódások* (Atlantisz, 1998)